

IMPRESSIE

Nieuwsbrief van het Katholiek
Documentatie Centrum

Nr. 9
2012

Radboud Universiteit Nijmegen

De missiezusters van de H. Franciscanessen van de H. Antonius zwaaien een missiezuster vaarwel als ze vertrekt van het Astense moederhuis (1951)

TEN GELEIDE

In deze aflevering van *Impressie* brengen wij met groot genoegen, zeer groot genoegen zelfs, verslag uit van de aanbidding van het derde deel van de Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken. Daarmee is een van de zwaarste klussen van dit vijfdelige project geklaard. Één van de samenstellers ervan kon nu ook de tijd vinden om een lezing in Eindhoven te houden over de Missiezusters van Asten. Een deel van deze lezing mochten wij in dit nummer plaatsen. Onderzoekers vinden regelmatig fraaie *petits histoires* in onze archieven. Ditmaal

schrijft Gerda Smeets over de eer en goede naam van de Schaepman-bestrijder mr. Joan Bohl, Leo Ewals ging op zoek naar de maker van het borstbeeld van de Nijmeegse hoogleraar T.L.J.A.M. Baader en hun onderlinge relatie.

De pagina's die dan nog resten worden gevuld met de rubrieken die u van ons gewend bent: bibliotheek- en archiefaanwinsten, en natuurlijk de onverminderd populaire rubriek van onze afdeling Katholiek Leven in Beeld. Daar kan geen sudoku tegenop.

De redactie
Juni 2011

GEKRUIDE ZIELESPIJS

Deel 3 van de Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken gepresenteerd

Op 15 mei werd het derde deel gepresenteerd van de *Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken*. Nadat in deel 1 (1999) de katholieke dag- en weekbladpers was beschreven, en in deel 2 (2008) de culturele en ontspannende tijdschriften waren geïnterpreteerd, waren nu de godsdienstige periodieken aan de beurt. Het vuistdikke boek werd ingeleid door Jan van Hooijdonk en Vefie Poels.

Van ziel naar zuil

Drs. Jan van Hooijdonk was van 1980 tot 2002 (hoofd)redacteur van het opinieblad *De Bazuin*. Toen *De Bazuin* in 2002 samenging met het protestantse blad *Hervormd Nederland* werd hij ook daarvan hoofdredacteur. *De Bazuin* was een apologetisch blad, dat van 1913 tot 1967 werd uitgegeven door de dominicanen. Maar ook na 1967 bleef de steun – en de invloed – van de paters groot. Toen Van Hooijdonk er in 1980 begon waren dominicanen hoofdredacteur en redactiesecretaris. In zijn lezing *Van ziel naar zuil* haalde Van Hooijdonk vooral herinneringen op aan het reilen en

BKNP redacteur Zjuul van den Elsen presenteert het eerste exemplaar

Jan van Hooijdonk

zeilen van het blad sinds 1980. En al zag de redactie dat in die jaren niet zo, achteraf gezien was *De Bazuin* nog steeds apologetisch: ... “nog steeds gebonden aan de zuil, zij het, zo zou je kunnen zeggen, op een negatieve wijze. Onze krachtsinspanning als redactie gold grotendeels niet de instandhouding van de roomse zuil van weleer, maar veeleer haar ontmanteling”. De inhoud van *De Bazuin* werd bepaald door maatschappij- en kerkkritische bewegingen: de vredesbeweging, bevrijdingstheologie en feministische theologie, en homo-emancipatie. “Elke aflevering bevatte wel een vaak bijtend commentaar op de nieuwste wandaden van bisschoppen als Gijsen, Simonis, Ter Schure en Bomers”.

Acht Mei Beweging en daarna

De komst van paus Joannes Paulus II naar Nederland in 1985 liet *De Bazuin* niet onberoerd. Van Hooijdonk werd tot perschef van de Acht Mei Beweging benoemd en twaalf jaar lang deed zijn blad uitvoerig – zeer uitvoerig – verslag van de manifestaties. Het abonneeaantal verdubbelde en onder collega-journalisten steeg het blad in aanzien.

De functie van *De Bazuin* als spreekbuis van de vooruitstrevende richting binnen katholiek Nederland nam na 1990 snel af. De algemeen plaatsgrijpende individualisering maakte van de katholieken, rand-katholieken en ex-katholieken

zinzoekers op de markt van religieuze en spirituele waarden.

In zijn boek *Moederkerk*, dat elders in deze *Impressie* wordt besproken, verwijt de historicus Jos Palm de katholieke voorhoede dat zij zijn ouders in de kou hebben laten staan met hun vernieuwingsbeweging. Dit verwijt treft misschien ook wel *De Bazuin*, aldus Van Hooijdonk. Maar Augustinus zei al: “wij zijn de tijden; zoals wij zijn, zijn de tijden”.

Gekruide zielespijs

De historicus dr. Vefie Poels, één van de redacteurs van dit deel van de BKNP, trakteerde de aanwezigen vervolgens op een ABC van de bibliografie. Het lag voor de hand om daarin na de A van het *Afrikaansche missieklokje* onder de

B *De Bazuin* op te nemen, opvolger van de *Reclame-bazuin* (1911-1913), en “een invloedrijk apologetisch tijdschrift met een duidelijke stellingname tegen socialisten, communisten, protestanten, oud-katholieken, vrijdenkers en liberalen”. Maar dat was voordat Jan van Hooijdonk tot de redactie toetrad. We kunnen hier niet het hele alfabet de revue laten passeren. Dat hoeft ook niet, want het staat afgedrukt in de catalogus van de tentoonstelling die ter gelegenheid van deze presentatie in de leeszaal van het KDC te bezichtigen is.

Maar een paar voorbeelden willen we hier toch geven. Onder de letter G vinden wij het blad dat de tentoonstelling zijn naam heeft gegeven: *Gekruide zielespijs*, in

Vefie Poels

*portiën toegediend. Het blad, dat verscheen van 1852 tot 1876, werd verzorgd door 'een pastoor'. In afleveringen (porties) van vijftien cent kon de koper een compleet handboek 'katholicisme voor dummies' bij elkaar verzamelen. De letter J deed een forse aanslag op Vefie Poels' spreektijd: *Jaarboekje der Vereeniging tot Bevordering der Vereering van het Allerheiligst Sacrament en tot Versiering der Behoeftige Kerken van ons land. Of de N: Naam-lyst der roomsch catholyke pastooren en missionarissen, welke in de VII Vereenigden Provintien en nabuurige**

*landen, tot de missie behoorende, in bedieninge zyn in 't begin van 't jaar ... In te vullen: een jaartal tussen 1736 en 1796. En moderner onder de W: *Wij – in huwelijk en gezin*, de vrijzinnige opvolger van het moralistische *Huwelijk en huisgezin*. Het blad werd tot 1967 uitgegeven door de Paters van de HH. Harten. De uitgave van *Wij* werd na 1971 nota bene voortgezet in samenwerking met de ooit veroordeelde NVSH en het COC.*

Eerste exemplaar

Het eerste exemplaar van BKNP deel 3 was nog warm, want net de dag

Drs. Door Timmerman ontvangt het eerste exemplaar

vóór de presentatie bij de uitgever afgeleverd. Het werd door de andere redacteur, dr. Zjuul van den Elsen, aangeboden aan de 87-jarige drs. Door Timmermann, die sinds 1989 nog tot 2006 aan dit deel heeft gewerkt. Zij heeft in de jaren dat het BKNP-project wegens gebrek aan financiële middelen vrijwel stil lag, het vlaspitje van het project gekoesterd.

Tentoonstelling

De BKNP 3- tentoonstelling is ingericht in de leeszaal van het KDC en in de vitrine in de traverse van de Universiteitsbibliotheek. *Gekruide zielepijs, in portiën toegediend* is

daar tot eind juli te bezichtigen. Een kleine selectie uit de tijdschriften die in de bibliografie worden beschreven is hier tentoongesteld, voor elke letter van het alfabet één titel: het ABC van de BKNP. De samenstellers zijn er zelfs in geslaagd, zij het met wat smokkelen, de letters Q en X een plaats te geven. De bijbehorende catalogus, gratis verkrijgbaar aan de balie van het KDC, bevat de geïllustreerde toelichtingen op alle titels.

Lodewijk Winkeler

EEN PORTRET VAN THEODOR BAADER

Het KDC bezit een omvangrijk archief van germanist, bestuurder en kunstminnaar Theodor Baader, van 1936 tot 1937 rector magnificus van de Nijmeegse universiteit. In dat archief bevindt zich een bronzen buste van Baader, die gemaakt en gesigneerd is door de beeldhouwer Jac Maris, zoals uit recente bestudering is gebleken. De buste is niet alleen interessant als biografisch document over Baader, maar ook als getuigenis van de ontmoeting tussen twee markante persoonlijkheden waarvan de wegen elkaar in de jaren dertig kruisten.

Theodor Ludger Josef Anna Maria Baader werd geboren te Münster in 1888. Na studie in Münster en Bern promoveerde hij in 1913 te Münster maxima cum laude in de philologie en werd in 1923 hoogleraar Germaanse en Keltische taal- en letterkunde aan de pas opgerichte universiteit van Nijmegen[1]. In Nijmegen ontplooidde hij grote activiteit. Hij was lid van de Nederlands-Duitse cultuurgemeenschap, werd voorzitter van het bestuur van de Montessori-stichting en was actief op het gebied der kunsten. Zo werd hij in de zomer van 1932 gekozen tot voorzitter van de kunstenaarsvereniging *In consten een* en vanaf oktober dat jaar was hij de redacteur van het

Theodor Baader door Jac. Maris

nieuw opgerichte tweemaandelijks mededelingenblad van de vereniging. Ook gaf hij lezingen voor die kunstkring, verrichtte openingen, verzamelde gegevens over de kunstenaars die er exposeerden en schreef biografische artikelen. Baader werd in 1936 voorgedragen als nieuwe rector magnificus van de Nijmeegse universiteit. Aangezien er echter geruchten circuleerden dat hij nazi-sympathieën had, vroeg aartsbisschop De Jong aan Titus Brandsma om informatie. Die wuifde de bezwaren echter weg, zodat Baader zijn functie kon bekleden.

Mogelijk is die benoeming voor hem aanleiding geweest om de portretbuste te laten maken, waarvoor hij zich wendde tot de beeldhouwer Jac Maris.

Jac Maris

Jac Maris, kleinzoon van de beroemde Jacob Maris van de Haagse School, werd geboren in 1900 te Maagdenburg in Duitsland, waar zijn vader toen studeerde. In 1917, in verband met de eerste wereldoorlog, verhuisden zijn ouders naar Nijmegen. Voor Jac volgde een periode van reizen en studeren: in Düsseldorf, waar hij op de academie anatomielessen volgde, in Weissen, waar hij keramiek studeerde, in Engeland, België, Frankrijk en mogelijk nog in verschillende andere landen. In 1923 trouwde hij met de Nijmeegse Wilhelmina Elisabeth

Vermeer en in 1926 vestigde hij zich in Heumen, in het pittoreske houten Blokhuis waar hij tot zijn dood in 1996 zou wonen (en waar nu het Marismuseum in gevestigd is). Maris beheerste de Duitse taal goed en had de Duitse cultuur leren kennen. Toen in 1936 de Olympische Spelen in Berlijn werden gehouden en kunstenaars werk konden inzenden naar de kunsttentoonstelling die daarbij werd gehouden, stuurde Maris een Polospeler in, ondanks dat er toen in Nederland al veel verzet was onder kunstenaars en intellectuelen om deel te nemen aan de Olympische Spelen in nazi-Duitsland. Kennelijk maakte de commotie rond de spelen echter het een en ander bij hem los, want een jaar later, in 1937, meldde hij zich aan bij het *Kunstenaarscentrum voor Geestelijke Weerbaarheid*, een

Baader liet zich niet alleen door Jac. Maris afbeelden. In 1937 schilderde de Hongaarse schilder Hernady hem als rector in vol ornaat

landelijke organisatie die zich actief keerde tegen nazisme en andere totalitaire systemen.

Maris genoot in de jaren dertig een groeiende reputatie als kunstenaar van sacraal werk. Hij had beelden gemaakt voor de jezuïeten, redemptoristen en carmeliëten, voor de nieuwe Christus Koningkerk in Nijmegen en hij had tientallen ontwerpen gemaakt voor devotieprentjes die de Nijmeegse kunsthandel Sier uw Huis overal in klein en groot formaat verspreidde. Toen Titus Brandsma voor zijn kruiswegpark in Dokkum een kunstenaar zocht die een keramische kruisweg kon leveren wendde ook hij zich tot Jac Maris. Ook als portrettist had Maris al een zekere bekendheid. Hij vervaardigde zowel bustes van beroemdheden uit het verleden, zoals Beethoven en Dante, als van tijdgenoten, zoals Toorop en Jan de Boer, voorzitter van de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Maatschappij Rembrandt. Dat Baader zich voor zijn portret tot Maris wendde, een kunstenaar met Duitse affiniteit en groeiende landelijke bekendheid, is dus niet verwonderlijk. Hij verzamelde in de jaren dertig ook biografische gegevens over hem, ongetwijfeld om een artikel aan zijn carrière te wijden in het blad van *In consten een*. Of Maris in 1937-1938 op de hoogte was van de geruchten over de nazi-sympathieën van

Jac. Maris aan het werk

Baader, is niet bekend. Mocht dat zo zijn dan heeft hij dat niet zwaar laten wegen. In zekere zin begrijpelijk: een portret maken voor de voorzitter van de kunstenaarsvereniging en de rector magnificus van de universiteit was een eervolle opdracht, die hij niet zomaar kon weigeren. En de bestuurders van de RK Universiteit hadden zich kennelijk ook niet gestoord aan die geruchten toen zij Baader tot rector magnificus benoemden. De buste van Baader is voltooid in 1938. Op de sokkel staat als tekst 'T.L.J.A.M.Baader aet. L', dus op de leeftijd van 50 jaar. Maris heeft het portret

hetzelfde jaar tentoongesteld op de najaarstentoonstelling van de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Sint Lucas, waar hij lid van was. Die vereniging exposeerde twee maal per jaar in het Stedelijk Museum te Amsterdam. In de catalogus liet hij vermelden: 'Portret Prof. Dr. Th. Baader (portret bij opdracht) beeldhouwwerk'. De term beeldhouwwerk moet hierbij ongetwijfeld ruim genomen worden en zal betrekking hebben of op het geboetseerde ontwerp of op de bronzen uitvoering die we hier presenteren; een in steen uitgehakte versie is ons althans niet bekend. Met het begin van de oorlog gingen de wegen van Baader en Maris definitief uit elkaar. Baader verscheen in nazi-uniform op de universiteit, sympathiseerde met de bezetter en werd in 1945 ontslagen. Hij overleed

in 1959 te Hiltrup, in Westfalen. Maris zou tijdens de oorlog een zeer actieve rol spelen in het regionaal verzet. Dat droeg ertoe bij dat hij na de oorlog vele opdrachten kreeg voor oorlogsmonumenten in de regio. Tegen dat licht neemt de buste van Baader een aparte plaats in binnen zijn oeuvre.

1. *De Gelderlander*, 19 oktober 1923

Dr. Leo Ewals, conservator
ateliermuseum Jac Maris te Heumen

Bronnen:

T. Crijnen, Titus Brandsma. *De man achter de mythe. De nieuwe biografie*, Nijmegen, 2008.

Cf. Dr. Leo Ewals, *Jac Maris en de Tweede Wereldoorlog*, brochure ateliermuseum Jac Maris, 2011.

VRIENDEN VAN HET KDC

Gelijktijdig met het vorige nummer van *Impressie* ontving u een brief van de Stichting Vrienden van het KDC. Deze heeft veel donateurs geïnspireerd om hun jaarlijkse donatie aan ons over te maken. Het bestuur van de Vrienden dankt u allen hartelijk daarvoor. Het KDC verdient uw steun.

Mocht u nog geen donatie hebben gedaan: het rekeningnummer is 12.39.94.411.

Wie nog geen donateur is wordt uiteraard van harte uitgenodigd dat te worden. Op www.ru.nl/kdc/contact/vrienden_kdc/ vindt u hierover alle informatie.

Rudolf van Glansbeek, penningmeester

Geen haast in het bedevaartsoord Medjugorje

DRINGEND

In de wachtkamer van de orthodontist door wie mijn dochter jaren geleden haar beugelbekkie maandelijks moest laten aanschroeven hing de waarschuwing: 'Ik heb maar twee snelheden. Als deze je niet bevalt, bevalt die ander je zeker niet!'.

Ik heb wel eens overwogen deze zin te gebruiken als automatisch antwoord op de mail die bij mij binnen komt. Er zijn werkelijk mensen die denken dat wij binnen een dag vijftig foto's kunnen leveren, of aan de telefoon onmiddellijk de notulen van 12 maart 1956 uit het archief van de Katholieke Volkspartij kunnen voorlezen. Ja, maar het is dringend, krijg je dan te horen. Waarom iets dringend is wordt er meestal niet bij verteld. U bedoelt dat u uw werk niet goed gepland hebt, neig ik dan te terug te zeggen. Dringend = gebrek aan planning, zo zie ik dat.

Ik houd er niet van. Mensen die mij iets dringend vragen zijn volgens mij dezelfde mensen die voorkruipen bij de supermarkt. Dringend: of ik maar even alles uit mijn handen wil laten

vallen om hen van dienst te zijn.

Hoe kwam ik daar ook weer op? O ja, door het Pelgrimsboekje der bedevaart van 's-Hertogenbosch, Eindhoven, Raamsdonkveer en omstreken naar O.L. Vrouw in 't Zand te Roermond (1935). Op bladzijde 20 wordt de bedevaartgangers een reeks goede voornemens in de mond gelegd: "Ik zal mij meer inspannen om kuis, rechtvaardig, geduldig en liefderijk tegen den naaste te zijn". Hoe je 'kuis tegen den naaste moet zijn' vragen wij de commissie-Deetman, maar dat terzijde. Mij gaat het om dat 'geduldig zijn'. Want op de bladzijde ernaast staat met koeieletters: 'Dringend smeekgebed tot O.L. Vrouw in 't Zand'.

Dringend = gebrek aan planning. Mijn advies: ga een maandje eerder op bedevaart, of bezoek de plaatselijke Mariakapel. Dan kan Maria al die smeekbeden rustig en op volgorde van binnenkomst afwerken.

Wiek

BRABANTSE ZUSTERS IN DEN VREEMDE

Op zondag 15 april 2012 hield KDC-medewerkster Vefie Poels een drukbezochte inleiding over de Missiezusters van Asten in het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. Deze bijdrage is daarvan een verkorte versie.

Gerard van Schijndel (1850-1923)

Gerard van Schijndel was in 1850 in Boxtel in Noord-Brabant geboren en werd priester van het bisdom 's-Hertogenbosch. Na enkele jaren als kapelaan in een paar Brabantse parochies te hebben gewerkt wilde hij, aangestoken door het enthousiasme van de stichter kardinaal Charles Lavigerie, Witte Pater worden. Van Schijndel stond bekend als een weinig flexibel mens, eigenwijs en moeilijk om mee samen te werken. Hij was streng voor zijn parochianen en zette meisjes uit de Mariacongregatie als ze naar de kermis waren geweest. Onder de medepastors had hij de bijnaam 'Brabantse pastoor van Ars',

Gerard van Schijndel

met zijn groen uitgeslagen toog, lange vastenperiodes en boetes die hij zichzelf oplegde. Zijn kerkje zag er zo armzalig uit, dat men zich afvroeg of het God nog wel welgevallig was. In die tijd had Brabant erg veel priesters en Van Schijndel had het idee dat hij er zijn tijd zat te verdoen, terwijl er zoveel werk was in de missie. In 1891 scheepte hij zich op 41-jarige leeftijd in voor Algiers. Na een noviciaat van twee jaar stuurden de Witte Paters hem terug naar Nederland. Het verhaal gaat

dat hij zich te veel had bemoeid met de geestelijke vorming van de Nederlandse meisjes die zich in het noviciaat van de Witte Zusters in Algiers bevonden. Terug in 1893 meldde hij zich bij zijn bisschop, die hem benoemde tot pastoor in Boerdonk. Maar hij was nog steeds overtuigd van het belang van de missie. Dat hij mislukt was als missionaris weet Van Schijndel niet aan zichzelf,

maar aan het Franse karakter van het gezelschap van Lavigerie. Nederlandse missionarissen en missiezusters konden volgens hem veel beter worden opgeleid in Nederlandse missiehuizen.

Het eerste missiehuis in Boerdonk

Bovendien konden zij dan ook in de missie voor steun en troost terugvallen op landgenoten met wie ze hun eigen taal konden spreken en die dezelfde levensgewoonten hadden, waardoor ze het minder snel zouden opgeven. Er moesten daarom Nederlandse missiecongregaties komen: één voor priesters en één voor zusters.

Missiezusters van Asten

Van Schijndel vroeg aan zijn bisschop Wilhelmus van de Ven toestemming om met een eigen missiehuis te beginnen. Die kreeg hij en hij adverteerde voor zijn missiehuis in Boerdonk in de *Pius-almanak* en

in zijn eigen *St. Antoniusbode* die hij in 1905 oprichtte. Op die manier lukte het de pastoor om vanaf 1906 een aantal vrouwen bij elkaar te krijgen om missiezuster te worden. Van Schijndel was geen wonder van efficiency en hij lijkt ook niet bijster tactisch te zijn geweest. Er volgden de nodige conflicten met zijn bisschop. Zijn rammelende ondernemingen, vooral die voor jongens, werden door concurrerende congregaties aan de kaak gesteld en ook de autoriteiten in Rome zagen er weinig heil in.

De meeste meisjes hielden het snel voor gezien in de armoedige en chaotische toestand op de

Zilverpapier

Als kind moesten wij op de lagere school zilverpapier sparen voor de missie. Dit zat onder andere rondom de kurken op de flessen met drank. Aangezien het drankgebruik thuis gering was, was mijn aandeel in de spaaractie eveneens gering. Je kreeg een beloning van de leraar als je veel zilverpapier spaarde. Zich lazarus zuipen voor de missie, om mij aan zilverpapier te helpen, ging mijn ouders iets te ver. Het gaat mij ook iets te ver om te beweren dat het drankgebruik van katholieken een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het slagen van de missie van de kerk overzee. Wel is door de katholieke drankgebruikers extra geld gespaard voor de missie. Zij dronken voor het goede doel.

Jan Willemsen

pastorie, waar zij in provisorische bijgebouwtjes sliepen, en vertrokken naar een beter georganiseerde congregatie zoals de Franciscanessen van Veghel. Maar Van Schijndel en een paar vrouwen hielden het toch vol, en zowaar keerden de kansen toen de Nederlandse redemptorist Willem van Rossum eind 1911 tot kardinaal werd benoemd. Door zijn toedoen kwam de toestemming van Rome er toch door: op 17 februari 1913 werd de congregatie erkend. Dat was een goed moment, want rond deze tijd begon het missievuur in Nederland pas goed los te barsten. Overal rezen missieblaadjes als paddenstoelen uit de grond, er werden missietentoonstellingen georganiseerd, mensen verzamelden zilverpapier. Ook bij de orden en congregaties groeide de belangstelling om naar de missie te gaan, zeker toen na de gelijkstelling van het onderwijs in 1917 er minder paters, broeders en zusters in het onderwijs nodig waren. Zij konden nu hun kwaliteiten gaan inzetten in de missie.

Moeizame start

De prille congregatie van de missiezusters verging het in de eerste tien jaar moeizaam. Volgens de eerste constituties hadden de leden van de congregatie tot eerste en voornaamste doel "te werken aan haar eigen heiliging, door de volmaakte nakoming der

drie canonieke geloften (armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid) en der deugden van haren staat en tot tweede bijzonder doel zich te wijden aan liefdewerken, hoofdzakelijk in de vreemde Missiën". Maar het duurde nog wel even voordat de zusters echt naar de missie konden. De eerste zusters die in Boerdonk in de pastorie zaten, probeerden met een naaischooltje of met werk in de tuin in hun onderhoud te voorzien. Een van de eerste zusters, Xaveria Thorborg, was vooral veel tijd kwijt met het 'boekje'. Daarmee werd de *St. Antoniusbode* bedoeld. Het 'boekje' werd een groot succes en een belangrijke bron van inkomsten, niet alleen door de abonnementen,

maar vooral door giften voor gebedsverhoringen in de rubriek 'Gunsten van de H. Antonius'. Tientallen mensen schreven daarin hoe Antonius hen had geholpen en hoeveel geld ze daarvoor gaven. In het begin ging dat vooral over het herstel van zieke kinderen of familieleden, maar steeds vaker zag je ook gebedsverhoringen voor zieke varkens, paarden en koeien. In 1914 zag de bisschop zich genooddaakt in te grijpen vanwege irritatie die in zijn bisdom hierover was ontstaan: "t Is alsof de grote heilige zich in hoofdzaak bezig houdt met de stal. Ik heb gemeend op aandrang van het Kapittel en van de Raad tegen het Modernismus de serie in deze

Een missiezuster in Noorwegen

vorm niet langer te mogen toelaten.” Al met al brachten deze gunsten wel het nodige geld op, zodat er in 1921 60.000 gulden was vergaard voor een nieuw onderkomen in Asten, waar de zusters het klooster overnamen van Franse zusters. Boerdonk was te klein geworden! De groei van de congregatie was langzaam op gang gekomen, maar nu kwam er schot in. 1939 was het topjaar qua novicen, toen meldden zich 23 meisjes aan. Het grootste aantal zusters was er in 1967, ongeveer 250. De congregatie hoort met dit aantal zusters tot de middelgrote van Nederland.

Naar de missie

In 1924 konden de eerste zusters eindelijk naar de missie vertrekken, en wel naar Noorwegen. Ze werden naar Oslo gehaald om daar het huishouden van de Nederlandse apostolisch vicaris Jan Olav Smit te doen. Het tweede werkterrein van de congregatie werd Belgisch Congo. De eerste zusters gingen in 1926 naar Simba, waar ze op verzoek van de Nederlandse Mill Hill begonnen met een weeshuis voor meisjes. In 1931 vertrokken de eerste zusters naar Borneo, Noord-Kalimantan. Hier was hen door de Kapucijnen gevraagd om een ziekenhuisje over te nemen dat bedoeld was voor de

Bewaarschool van de zusters in Simba

*Zusters van
het tehuis
voor geestelijk
gehandicapte
kinderen in
Beek en Donk
tijdens een
uitstapje met de
kinderen*

inlandse bevolking. De Indonesische zusters die er nu zijn, ongeveer 55 geprofeste zusters en daarnaast nog een aantal postulanten en novicen, zijn inmiddels een zelfstandige congregatie geworden. Het vierde werkterrein was Aruba. Hier namen de zusters in 1957 een ziekenhuis in Oranjestad over van de Dominicanessen van Voorschoten. Nadat de zusters in 1961 uit Congo waren vertrokken zochten ze een nieuw werkterrein, dat ze in Brazilië vonden. Eind jaren vijftig had Pius XII de katholieken oproepen om van Latijns-Amerika een model katholiek werelddeel te maken. Eigenlijk was het een poging het steeds linkser wordende katholieke Brazilië weer in door Rome gewenste banen te leiden. De zusters begonnen ook hier met ziekenhuizen, scholen en parochiewerk.

Maar de zusters waren ook actief in Nederland: in Boerdonk en Ommel hadden ze kleuterscholen, in Moergestel hadden ze een huis voor bejaarden, in Beek en Donk en in Deurne hadden ze huizen voor geestelijk gehandicapte kinderen. Hierdoor bleven de zusters een bekende verschijning in de Brabantse straten, meer dan bijvoorbeeld de Witte Zusters, die hier alleen een opleidingshuis hadden. Natuurlijk is er veel veranderd in honderd jaar tijd. De congregatie telt nu nog 55 zusters, maar hun aantal neemt snel af. De laatste zuster die is ingetreden, deed dat in de jaren zestig. Nog een enkele zuster werkt in het buitenland, maar de meesten hebben zich teruggetrokken in het moederhuis in Asten.

Vefie Poels

DOOPCEEL VAN MR. JOAN BOHL (1836-1908)

Er bleef niet veel meer over van Joan Bohl toen zijn doopceel werd gelicht door prof. Gerard Brom. In de *Herleving van de wetenschap in Katholiek Nederland* (1930) begint hij het hoofdstuk over de vereerde katholieke emancipator Schaepman met het

neersabelen van diens belangrijkste tegenstander, mr. Joan Bohl.

Deze conservatief katholieke jurist, volksschrijver en publicist had met zijn scherpe pen de anti-Schaepman-stemming aangewakkerd.

Van hem is de vaak geciteerde woordspeling:

“Schaepman, een man in de poëzie, een schaap in de politiek.”

Toen Brom zijn tirade schreef, waren Bohl en Schaepman al lang dood maar zijn ergernis over de vermaledijde Bohl is er niet minder om. Van Bohl deugt niets. Over zijn afkomst (Bohls vader was lakenhandelaar) schrijft Brom: “Bohl mocht de proletariër in zich

onderdrukt hebben, maar alleen om de plebejer zichtbaarder te laten bovenkomen.” Hij is een ijdeltuit met een aanstellerige handtekening, een intellectuele parvenu, een kwast. Zijn volksverhalen, zijn Dantevertaling, zijn publicaties over de Franse en Roemeense wetboeken van koophandel, het grote aantal buitenlandse onderscheidingen, het

stelt alles niets voor.

Met instemming vermeldt Brom het oordeel van Willem Kloos over de *Canzonen* van Bohl:

“Mr. Joan Bohl is een imposant man en zijn *Canzonen* is een imposant boek. Als Mr. Joan Bohl wilde, zou hij ons met zijn gewichtige persoonlijkheid kunnen verpletteren, en als hij nog het gewicht van zijn boek, dat zéér zwaar is, er boven op gooide – dan waren wij morsdood.”

Joan Bohl

Na de verschijning van Broms boek in 1930 kwam een zoon van Bohl in Nijmegen eerherstel voor zijn vader eisen. “Alle verdiensten zijn hier opzettelijk verzwegen,” aldus de zoon. Hij eiste dat pertinente onjuistheden werden rechtgezet. De zaak liep blijkbaar hoog op want prof.

Van der Heijden werd als bemiddelaar aangewezen. Deze kreeg Brom zover dat hij op één punt zijn ongelijk bekende. Bohl zou ooit geschorst zijn door de Amsterdamse Orde van Advocaten. Dat bleek onjuist. De geschorste advocaat was mr. Herman Keijzer, een joodse collega voor wie Bohl het juist had opgenomen. Hij had over de geruchtmakende affaire een dikke brochure geschreven, *De raad der Advocaten te Abdera*. Brom had dit geschrift dus niet goed gelezen. Op een merkwaardige wijze kreeg de zoon van Bohl de 'excuses' te horen. Prof. Van der Heijden stuurde hem een krantenknipsel met de vergadernotulen van Katholieke Wetenschappelijk Vereeniging. Daarin stond dat Brom in de rondvraag had verklaard dat zijn bewering over de schorsing van Bohl onjuist was. Hiermee beschouwde prof. Van der Heijden zijn taak als bemiddelaar als beëindigd. Meer kon hij niet doen.

Bronnen:

Archief J.Bohl

Archief G.B. Brom en W.J. Brom-Struick

Gerda Smeets

AANWINSTEN ARCHIEF

Het aantal archiefcollecties kruipt langzaam richting de 1300. De afgelopen maanden mochten wij de nummers 1279 tot en met 1285 verwelkomen:

Verzameling J.L.M. Martin

Een collectie collegedictaten, die mgr. J.L.M. Martin (1918-2003), onder andere deken van Nijmegen en vicaris van het bisdom Den Bosch, gedurende zijn priesteropleiding heeft verzameld. De dictaten zijn afkomstig van de seminaries Beekvliet en Haaren en het Pius Convict in Nijmegen.

Deken Martin

Kees Fens achter het spreekgestoelte in de oude aula van de Katholieke Universiteit Nijmegen

Verzameling Kees Fens

Het betreft de verzameling van alle artikelen die Kees Fens heeft gepubliceerd in onder meer de Volkskrant en in de Standaard. Geïnteresseerden kunnen deze artikelen ook online bekijken op de volgende website: www.niekvanbaalen.net/fens/fens.htm

Ed Miedema

Pastoor Ed Miedema stichtte na een conflict met het bisdom Roermond in 1968 de zelfstandige parochie 't Eikske in Schaersberg. Toen hij in 1979 trouwde werd hij door de bisschop geëxcommuniceerd. Het KDC bezat reeds een collectie over het conflict van Miedema met het

bisdom en heeft met deze aanwinst ook het persoonlijke archief van Miedema in bezit.

Conflict Zandbelt-Simonis

In 1989 verbood kardinaal Simonis pastoraal werker en voorzitter van de Vereniging van Pastoraal Werkenden Utrecht, André Zandbelt, kinderen te dopen en als kerkelijk getuige bij huwelijken op te treden. Hierop ontstond een conflict dat in 1991 werd beslecht door een commissie van wijze mensen. De heer Zandbelt schonk zijn dossier van het conflict aan het KDC. Het dossier bevat onder andere correspondentie van betrokkenen, bewijsstukken en persknipsels.

Jacob Willebrands (1918-2005)

Trappister monnik Jacob Willebrands verliet in 1961 de orde om in Israël een melkitisch klooster, Lavra Netofa, te stichten. De collectie bevat onder andere beeldmateriaal van het klooster en een groot aantal studies van Willebrands betreffende de relatie tussen het Westers en het Oosters Christendom. En ja, hij is familie van. Kardinaal Jo Willebrands en Jacob Willebrands zijn achterneven.

ZijActief Overijssel

Na de landelijke koepel en de Noord- en Zuidhollandse afdeling is nu ook het archief van de Overijsselse tak van het katholiek vrouwen netwerk naar het KDC gekomen.

Stichting Han Fortmann Centrum

In 1979 werd het Han Fortmann Centrum opgericht door de echtgenotes van twee hoogleraren aan de toenmalige KUN als een centrum voor bewustwording en spirituele groei. In 2009 werd het centrum gesplitst in een wetenschappelijke tak die onderzoek doet naar mindfulness en een centrum dat cursussen aanbiedt. Het archief bestrijkt de periode vóór 2009.

Ramses Peters
Archivaris

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Prentjes uit de Rijke Roomse Katholieke cultuur

Frans Pluijmaekers heeft een kijkboek met prentjes uit het Rijke Roomse Leven samengesteld. Uit zijn verzameling heeft hij een selectie Nederlandse, Belgische, Franse en Duitse prentjes genomen die zijn uitgegeven vanaf eind negentiende eeuw tot 2011. De nadruk ligt vooral op de periode van het Rijke Roomse Leven.

Leidraad voor dit boek zijn de sacramentsprentjes. Deze beelden tonen een schat aan rituelen en symbolen.

Voorafgaande aan deze prentjes zijn de 'tijdsprentjes' opgenomen.

Deze hebben betrekking op de vieringen van het kerkelijk jaar en de getijdengebeden. Zij werden gebruikt bij de kindercatechese.

De sacramentsprentjes (doopsel, vormsel, eucharistie, biecht, ziekenzalving, huwelijk en priesterwijding) worden gedetailleerd toegelicht vanuit de kennis en ervaring van de

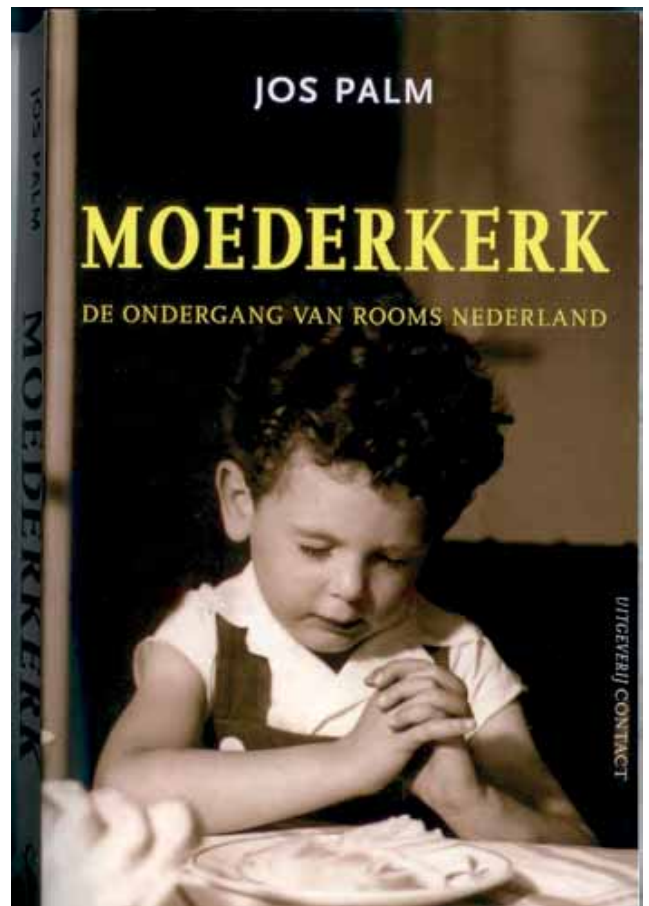

catechete Susan Verspaandonk. Zij worden beschreven vanuit hun betekenis, rituelen en symbolen en niet zo zeer vanuit een cultuurhistorisch perspectief. Dit kijk- en leesboek met prentjes van het Rijke Roomse Leven is een tijdsdocument waarin religieus erfgoed is vastgelegd voor de huidige en toekomstige generaties.

Frans Pluijmaekers, Susan Verspaandonk en Victor Spauwen *Prentjes uit de rijke Rooms Katholieke cultuur. Tastbare tekens van heilbrengende symbolen en rituelen, in het bijzonder de sacramenten*

De lange arm van de Moederkerk

Het was allemaal mooi en goed. Vaste terugkomende rituelen, gemeenschapsgevoel, houd je aan de regels van de kerk en God zorgt voor jou. Jos Palm beschrijft in zijn boek *Moederkerk – de ondergang van Rooms Nederland* – het leven van zijn in 1916 geboren moeder, Greetje. Ze leefde in een pastorie samen met grootouders, haar moeder en broertje en haar oom, de koster van de kerk. De kerk (pastoors en kapelaans) hadden via een tussen-deur toegang tot haar ouderlijk huis. De kerk was dus dag en nacht in hun leven. De kerk was mooi en goed, niet saai. Vanaf je vierde jaar mee naar de kerk, met de nodige waarschuwingen: zit stil, niet praten,

kijk maar in je boekje. De Eerste Communie. De voorbereiding vanuit thuis, de school en de kerk. Een mooi jurkje of pakje, nieuwe schoenen, een misboekje en dan alle cadeaus van ooms en tantes die je kwamen feliciteren. Je hoorde er nu ook bij. Je had Jezus ontvangen. In de vijfde klas het Vormsel. In de zesde klas de Plechtige Communie. Daar tussenin de jaarlijkse bijzondere dagen en feesten: Aswoensdag, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren, Mariafeestdagen, Allerheiligen, Allerzielen en Kerstmis. Niet dat je alles begreep maar het hoorde bij de kerk. Iedereen deed het. De sfeer was goed en in de kerk viel er onder de missen wat te zien en werd er samen gezongen.

De jeugd van Jos Palm verliep zoals van vele katholieke kinderen uit die tijd, vroom en volgens de regels en jaarlijkse cyclus van de kerk. In de jaren zestig verandert er het een en ander. De invloed van de kerk neemt af, de kerk moderniseert. De kinderen ontwikkelden zich, keren zich af van de kerk. De oudste dochter wordt verliefd op een socialist. Vader en moeder Palm hebben het hier moeilijk mee. Ze zoeken naar houvast en sluiten zich aan bij pater Kotte, een ultraconservatief priester die alles bij het 'oude' wil houden. De ouders zijn teleurgesteld. Alles wat zij hebben geloofd en aan hun kinderen hebben doorgegeven zien ze afbrokkelen. Ze begrijpen elkaar niet meer blindelings, maar toch weten ze elkaar wanneer het nodig is weer te vinden en doen ze dat wat er van hen verwacht wordt, als 'goed katholiek'. Jos Palm schetst in dit boek het katholieke gezin van zijn jeugd en de veranderingen zoals deze zich vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw in Nederland hebben voltrokken. Het met de paplepel ingegoten leven volgens de regels van de kerk, neemt in het gezin een bijzondere plaats in. Dit

verklaart ook de wijze waarop de ouders zich vastklampen aan de leer van de 'moederkerk' die ze uiteindelijk toch zien afbrokkelen.

Jos Palm: *Moederkerk. De ondergang van de Rooms Nederland.*

Lennie van Orsouw, bibliothecaris

KORT NIEUWS

KDC MemoReeks

In het najaar zullen er zeker nog twee afleveringen verschijnen van de KDC MemoReeks. Ter gelegenheid van de herdenking van de opening van Vaticanum II zal één van deze delen een ruime bloemlezing bevatten uit het werk van de bekende cartoonist Fred Marcus, door hemzelf geselecteerd en ingeleid.

Themanummer Trajecta

Op 26 november werd in het klooster van de redemptoristen in Wittem een themanummer van het tijdschrift *Trajecta* gepresenteerd, gewijd aan leven en werk van de Nederlandse curiekardinaal W.M. van Rossum C.Ss.R. De dertien bijdragen gaan terug op een internationaal symposium over Van Rossum, dat in juni 2009 in Rome werd gehouden. Dit themanummer is los verkrijgbaar en aan te vragen via trajecta@kdc.ru.nl of KDC/Trajecta, postbus 9100, 6500 HA Nijmegen. De artikelen zijn in het Engels en Frans.

Vefie Poels, Theo Salemink & Hans de Valk (eds.), *Life with a Mission*.

Cardinal Willem Marinus van Rossum C.Ss.R. (1854-1932), € 19,00 excl. verzendkosten.

Vriendenmiddag

Op 30 maart ontving het KDC de donateurs van de Stichting Vrienden van het KDC. Het KDC presenteerde zijn twee tentoonstellingen 'Vechters voor de paus' en 'Vaticanium II door de ogen van Frederick Franck'. De concilietentoonstelling werd ingeleid door dr. Marjet Derks, de zoeavententoonstelling door dr. Lodewijk Winkeler. De goedbezochte middag werd afgesloten met een geanimeerde nazit.

KDC vriendendag

Centraal Bestand Kinderboeken

Onlangs is het KDC toegetreden tot het samenwerkingsverband Centraal Bestand Kinderboeken. Hierin werken de Koninklijke Bibliotheek en een tiental andere bibliotheken samen om hun collecties kinderboeken in één catalogus samen te brengen en gedetailleerd te beschrijven. Het KDC brengt in dit centrale bestand een grote, mogelijk de grootste, collectie katholieke Nederlandse kinderboeken in. Het identificeren van de KDC-collectie binnen de bibliotheek van UB en KDC zal wel enige tijd kosten. Informatie over het CBK kunt u vinden onder <http://www.kb.nl/vak/kinderboeken/zoeken.html>.

Wijziging openingstijden

De openingstijden dienstverlening KDC zijn gewijzigd:

- Geopend: ma t/m vr. 9.00-12.15 en 13.00-16.30 uur
- Aanvragen archiefstukken ma t/m vr. tot 16.00 uur

De KDC-studiezaal (handbibliotheek, knipselcollectie) is geopend op maandag t/m donderdag van 8.30-22.00, op vrijdag van 8.30-20.00 en op zaterdag van 9.00-17.00. Buiten de dienstverleningsuren kunnen echter geen archieven geraadpleegd worden.

Vakantiesluiting

In de maanden juli en augustus is de informatiebalie op ma t/m vr. geopend van 13.00 - 16.30 uur.

Erratum

Impressie 2011, nr. 8 pag. 7:
De omschrijving bij de afbeelding '*de familie Van Stokkum in gelukkiger tijden*' is onjuist.

Het betreft een afbeelding waarop de vermoedelijke verrader van de gebroeders Van Stokkum staat.

KATHOLIEK LEVEN IN BEELD

Oplossingen

In de vorige aflevering van *Impressie* toonden wij drie objecten uit onze recentelijk ontsloten collectie Voorwerpen. Een uitgebreide zoektocht door een KDC-medewerker naar de herkomst en de betekenis van het glaasje en de schildjes van aardewerk had niets opgeleverd, maar een telefoontje van een lezeres uit Zuid-Limburg bracht uitkomst. Zij had eenzelfde glaasje, dat in haar bezit was gekomen bij gelegenheid van de viering in 1970 van het 25-jarig jubileum van de Nederlandse Gidsen Beweging. Haar informatie werd door de reactie van een andere lezer bevestigd: "Dit zijn memorabilia van het 25-jarig bestaan van de Nederlandse Gidsen Beweging. Ik kan niet meer zeggen of deze voorwerpen horen bij een landelijke of een meer regionale manifestatie. Ik heb vage herinneringen aan enorme hallen waar het feest werd gevierd, en dat ik zelf nog schilderijen op lakens heb gemaakt rond het thema 'circus'. Ik heb voor die gelegenheid ook een (amateuristisch) postertje ontworpen: de buik van de circusdirecteur werd gevormd door ditzelfde logo. Er was een liturgische viering waarin Jan Duin als priester voorging". De drie voorwerpjes zijn nu herkend, wat betreft de overige foto's hebben

de reacties (nog) niet tot definitieve identificatie geleid.

Nieuwe foto's

Graag vragen wij weer uw medewerking bij het herkennen van een aantal foto's.

Foto 1 is waarschijnlijk in Utrecht gemaakt. Op foto 2 wordt door medewerkers van het Eindhovens schildersbedrijf Caspar de Haan het interieur van een ons onbekende kerk onder handen genomen. Het tafereel werd vastgelegd door fotobedrijf Visie uit Eindhoven. Voor foto 3 geldt dat wij graag willen weten om wiens begrafenis het gaat. De tekening van de overledene, die naast de kist staat, is te zien op foto 4. De afbeelding is vaag maar levert misschien toch voldoende aanknopingspunten op voor identificatie.

Als u informatie heeft en antwoord kunt geven op één of meer van de bekende vragen: wie, wat, waar, wanneer en waarom, mailt of belt u ons dan. Wij wachten graag uw reactie af.

Ellen Brok, audiovisueel archivaris
E.Brok@kdc.ru.nl
Tel. 024-3612741

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Colofon

Impressie is de nieuwsbrief van het Katholiek Documentatie Centrum met nieuws over het KDC en zijn collecties en aanwinsten. De nieuwsbrief verschijnt onregelmatig.

Redactie-adres en abonnementenadministratie: Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen Tel.: 024-3612412 Fax: 024-3612403
Email: impressie@kdc.ru.nl Website: www.ru.nl/kdc/impressie

Redactie: Lennie van Orsouw

Medewerkers aan dit nummer: Ellen Brok, Leo Ewals, Lennie van Orsouw, Ramses Peters, Vefie Poels, Gerda Smeets, Jan Willemsen, Lodewijk Winkeler

Op aanvraag wordt *Impressie* kosteloos toegezonden per post of e-mail.

Opmaak: Arthur Bruls Grafisch ontwerp: Grafisch Ontwerpbureau Voltage, Nijmegen Druk: Benda drukkers, Nijmegen ISSN 1877-2412

IMPRESSIE is een uitgave van het Katholiek
Documentatie Centrum en verschijnt onregelmatig.
Kijkt u voor meer informatie op www.ru.nl/kdc
Bellen of e-mailen kan ook: telefoon 024 – 361 24 12,
e-mail: impressie@kdc.ru.nl

IMPRESSIE

Nieuwsbrief van het Katholiek
Documentatie Centrum

IMPRESSIE is een uitgave van het Katholiek
Documentatie Centrum en verschijnt onregelmatig.
Kijkt u voor meer informatie op www.ru.nl/kdc
Bellen of e-mailen kan ook: telefoon 024 – 361 24 12,
e-mail: impressie@kdc.ru.nl

